

Beata Świecka

Rola samorządu terytorialnego w zapobieganiu i zwalczaniu niewypłacalności gospodarstw domowych

Ekonomiczne Problemy Usług nr 76, 270-280

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BEATA ŚWIECKA

Uniwersytet Szczeciński

**ROLA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
W ZAPOBIEGANIU I ZWALCZANIU
NIEWYPŁACALNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH**

Wprowadzenie

Niewypłacalność nie jest – jak to się powszechnie przyjęło – zjawiskiem dotyczącym tylko przedsiębiorców. Niewypłacalność może dotyczyć i dotyczyć również osoby indywidualne, rodziny, gospodarstwa domowe. W wyniku rozpowszechniającego się konsumpcyjnego stylu życia zarówno w kraju, jak i za granicą rośnie liczba osób żyjących na kredyt. Problem niewypłacalności gospodarstw domowych jest istotny z punktu widzenia wszystkich podmiotów w gospodarce, w tym jednostek samorządu terytorialnego. Dane empiryczne pokazują, że nie jest to problem wyłącznie regionalny, ale krajowy i ogólnosiwiatowy. Statystyki dotyczące krajów członkowskich UE wskazują na rosnącą skalę zjawiska niewypłacalności gospodarstw domowych. W Polsce ono również istnieje, choć nie jest jeszcze tak duże jak w krajach wysokorozwiniętych, gdzie stopień zadłużenia jest znacznie większy. Także Rada UE wskazała niewypłacalność osób fizycznych jako jeden z głównych problemów, które należy rozwiązać, co przekłada się na szereg prac instytucji UE dążących do wypracowania rozwiązań systemowych.

Celem artykułu jest ukazanie roli samorządu terytorialnego w zapobieganiu i zwalczaniu zjawiska niewypłacalności gospodarstw domowych. Artykuł w żaden sposób nie wyczerpuje tematu, jest jedynie głosem w dyskusji nad zna-

czeniu zjawiska niewypłacalności dla regionu i ukazuje (częstkowo) rolę JST w zapobieganiu i zwalczaniu niewypłacalności osób fizycznych i ich rodzin.

1. Niewypłacalność gospodarstw domowych – pojęcie i skutki

Z uwagi na fakt, że niewypłacalność gospodarstw domowych w Polsce jest pojęciem nowym, zdefiniowano niewypłacalność gospodarstw domowych jako stan charakteryzujący się trwałą utratą możliwości obsługi zobowiązań przez dłużnika, objawiającą się całkowitą utratą płynności. To stan, w którym gospodarstwo domowe nie ma możliwości spłaty i zaprzestało spłaty wszelkich zobowiązań. Z ekonomicznego punktu widzenia niewypłacalne gospodarstwo domowe to takie, które nie jest w stanie regulować swoich zobowiązań, przy czym wartość jego majątku nie wystarcza na pokrycie wszystkich zobowiązań. W aspekcie prawnym niewypłacalność jest przesłanką do ogłoszenia upadłości¹.

Bezpośrednim skutkiem niewypłacalności gospodarstw domowych jest wykluczenie finansowe rozumiane jako brak dostępu do instytucji finansowych, do kredytów, pożyczek, a także samowykluczenie jako reakcja na negatywne doświadczenia lub wyobrażenia. Niewypłacalność zwiększa ryzyko migracji za pracę, a także pracy na czarno, w celu ucieczki przed płaceniem podatków. Osoby niewypłacalne z poczuciem braku stabilizacji finansowej częściej będą popadać w choroby, nałogi, a także zaburzenia psychiczne, co niewątpliwie ma odzwierciedlenie w wydatkach służby zdrowia i państwa. Skutkiem niewypłacalności są wyuczone reakcje dzieci, które widząc nieudolność i brak perspektyw rozwoju, nabywają syndromu tzw. wyuczonej nieudolności (*trained incapacity*), nazywanej przez socjologów „wyuczoną niemożliwością” prowadzącą do niewłaściwych zachowań. Wyuczona nieudolność prowadzi do braku motywacji i potrzeby podjęcia pracy, niskiej samooceny, zwiększa postawy roszczeniowe członków gospodarstw domowych, zmniejsza działania, by zadbać o zdrowie i przygotowanie zawodowe, kształcenie. Jednym ze skutków niewypłacalności gospodarstw domowych jest zjawisko wykluczenia społecznego, będącego procesem, a nie stanem. Wykluczenie społeczne związane jest z problemami uczestnictwa (jego brakiem, niezdolnością, niemożnością) w życiu społecznym, zbiorowym, z problemami (ograniczonego, utrudnionego) dostępu

¹ B. Świecka, *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009, s. 106–107.

do zasobów finansowych, instytucji m.in. finansowych, problemami (z odmową, realizowaniem w niewielkim stopniu lub niezrealizowaniu) praw społecznych, a także z ubóstwem i deprywacją². Już K.W. Frieske pisał, że „zarówno w społeczeństwach, jakie znamy z przekazów historycznych, jak i społeczeństwach współczesnych dostrzegamy obecność ludzi, którzy – z rozmaitych powodów – uczestniczą w życiu zbiorowym w stopniu mniejszym aniżeli jego pozostali uczestnicy”³. Katalog skutków niewypłacalności gospodarstw domowych jest znacznie większy i niewyczerpany, jednakże analizując wyłącznie wąski ich zakres przytoczony wyżej, widać, że potrzebne jest wsparcie samorządu terytorialnego w walce w chorobą zwaną niewypłacalnością.

2. Rola i zadania samorządu terytorialnego

Rola samorządu terytorialnego jest bardzo zróżnicowana. Jedną z jego ról jest ochrona ludności, która polega na realizacji przedsięwzięć mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa ludziom, mieniu i środowisku. Są to działania mające na celu likwidację zagrożeń spowodowanych zarówno działaniem sił przyrody (klęski żywiołowe) i rozwojem cywilizacyjnym (awarie, katastrofy), jak też działaniami wojennymi i terrorystycznymi. Do tych zagrożeń, a dokładniej zagrożeń cywilizacyjnych, można próbować dodać również jakże poważne w skutkach zagrożenia wynikające z niewypłacalności gospodarstw domowych, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się trywialne w stosunku do klęsk żywiołowych czy katastrof, jednakże mające równie duże konsekwencje, które rozłożone w czasie nie budzą takich emocji jak klęski żywiołowe. Rodzi się pytanie, czy można przyrównywać zagrożenia wynikające z klęsk żywiołowych, awarii lub katastrof do tych, które wynikają z zagrożenia niewypłacalnością gospodarstw domowych. Celem artykułu nie jest ich porównanie i tworzenie hierarchii zagrożeń, z którymi borykają się samorządy terytorialne, ale zwrócenie uwagi na istotność zagrożenia dla gminy, powiatów, województwa (i dalej państwa, a także krajów) wynikającego z niewypłacalności gospodarstw domowych i długofalowych skutków.

² International Institute for Labour Studies i UNDP, w: „*Problemy Polityki Społecznej*” 2003, nr 5.

³ *Understanding social exclusion*, Center for Analysis of Social Exclusion 2002, w: R. Szarfenber, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne 2005/2006*; www.ips.uw.edu.pl.

W zakresie ochrony ludności gmin i powiatów w celu likwidacji zagrożeń spowodowanych wymienionymi siłami można wyróżnić kilka działań jednostek samorządu terytorialnego. Działania przedstawione poniżej są również działaniami w zakresie zapobiegania i zwalczania niewypłacalności gospodarstw domowych:

- a) działania prewencyjne, przedsięwzięcia mające na celu unikanie niekorzystnych zjawisk. Do tych działań można zaliczyć zarówno prace legislacyjne, jak i planowanie, budowę struktur organizacyjnych, realizację systemów zabezpieczających. Do działań prewencyjnych zaliczyć można prowadzenie badań, doskonalenie odpowiednich służb (np. ratowniczych), ich wyposażenie, edukację społeczeństwa, szkolenie i ćwiczenia, opracowywanie procedur działania;
- b) działania naprawcze, a w tym: organizowanie ośrodków kierowania i koordynacji, poszukiwanie poszkodowanych i udzielanie im pomocy, likwidacja ognisk zagrożeń, mobilizowanie odpowiednich służb, ochotników, informowanie władz, środków masowego przekazu i społeczeństwa;
- c) działania odbudowując pozwalające na przywracanie stanu normalnego, a w tym: szacowanie strat, informowanie o prawach i obowiązkach, sprawne administrowanie, aktywizacja odbudowy zniszczeń i uszkodzeń, analizowanie potrzeb i realizacja zobowiązań, zapewnienie pomocy społecznej, precyzowanie wniosków;
- d) działania rehabilitacyjne, czyli inaczej są to działania lecznicze, działania w zakresie rewitalizacji finansowej. Z jednej strony są one naprawiające to, co już zostało zepsute, w celu osiągnięcia korzystnej sytuacji finansowej, z drugiej strony działania pozwalające na osiągnięcie stanu znacznie lepszego, dającego lepsze możliwości rozwoju gospodarstw domowych.

Do zadań samorządu terytorialnego w zakresie ochrony ludności oraz gospodarstw domowych zamieszkujących gminy i powiaty należy między innymi określenie zagrożeń, przeciwdziałanie ich powstawaniu oraz zapewnienie ochrony ludności w okresie zagrożeń. Jeśli przyjmiemy, że jednym z zagrożeń jest niewypłacalność mieszkańców gminy i powiatów, to można sobie zadać pytanie, co robią samorządy terytorialne lub co mogą zrobić, by niwelować lub minimalizować to zagrożenie. Wczesne dostrzeżenie zagrożeń i właściwa reakcja ze strony samorządu terytorialnego może przyczynić się do stłumienia za-

grożenia. Natomiast bagatelizowanie wczesnych oznak zagrożenia i niepodjęcie działań zaradczych lub podejmowanie ich późno albo niewłaściwie może doprowadzić do pogłębienia zjawiska i w ostateczności do zwiększenia skutków niewypłacalności w skali gospodarstw domowych i regionu, w którym zamieszkują.

3. Działania samorządu terytorialnego w zakresie niewypłacalności gospodarstw domowych

W zakresie niewypłacalności jednostki samorządu terytorialnego mogą prowadzić działania prewencyjne, które w dużej mierze są profilaktyczne. Działania jednostek samorządu terytorialnego w tym zakresie obejmują kompleksowe, wieloaspektowe działania niedopuszczające do powstania zjawiska niewypłacalności. Są to działania występujące przed pojawieniem się symptomów, sygnałów ostrzegających, wskazujących na zagrożenie niewypłacalnością, takie jak np.: wsparcie w zakresie edukacji finansowej gospodarstw domowych, prowadzenie odpowiedniej polityki zatrudnienia i polityki socjalnej w regionie i inne. Jednym z ważnych aspektów prewencji jest odpowiednio prowadzona edukacja finansowa społeczeństwa regionu. Oczywiście w tym celu potrzebne są zabiegi samorządów terytorialnych. Reforma oświaty spowodowała, że proces nauczania został podzielony na trzy etapy edukacyjne: szkołę podstawową, gimnazjum oraz szkołę średnią. Należy przy tym pamiętać, że znacznie wzrosła rola samorządu terytorialnego w zakresie edukacji. Kiedyś samorzady miały wpływ wyłącznie na pracę szkół podstawowych. Teraz na każdym etapie edukacyjnym kontrolę nad szkołą sprawuje zarówno nadzór pedagogiczny, jak i tak zwany organ prowadzący (np. urząd gminy, starostwo powiatowe). Jako przykład wskazane zostało nauczanie na etapie gimnazjum, w którym oprócz typowych przedmiotów, jak język polski, historia, biologia, chemia, fizyka, geografia, język obcy, matematyka, informatyka, technika, plastyka, muzyka, wychowanie obywatelskie i religia, dyrekcja szkoły ma do dyspozycji pewną liczbę godzin dodatkowych, które według potrzeb placówki przeznacza na organizację kół zainteresowań lub innych zajęć dodatkowych. W świetle powyższych rozważań zasadne jest, by częściowo zajęcia te przeznaczyć na edukację finansową dzieci. Edukacja finansowa gospodarstw domowych może przynieść korzyści wszystkim podmiotom w regionie i całej gospodarce. Odgrywa ważną rolę w podejmowaniu istotnych decyzji finansowych, w tym w zakresie zadłużania. Podnosi

świadomość i pozwala gospodarstwom domowym na dokonanie odpowiedniego wyboru przy wyborze instrumentu z rozbudowanej oferty instytucji bankowych i parabankowych. Edukacja finansowa powinna rozpocząć się już we wczesnym etapie życia. Pierwsze nauczania z zakresu finansów, pieniądza, wydawania i oszczędzania powinny pojawić się w przedszkolu, następnie w szkołach i często trwać całe życie (*lifelong learning process*), wzbogacając wiedzę poprzez doświadczenie zdobyte na rynku finansowym. Edukacja dzieci w zakresie gospodarowania pieniędzmi uczy właściwego reagowania na swoje potrzeby, odróżniania potrzeb rzeczywistych od pozornych oraz gospodarowania posiadanymi funduszami.

Formą prewencji jest również odpowiednio kreowana przez samorządy terytorialne polityka zatrudnienia i polityka społeczna w regionie. Polityka zatrudnienia prowadzona przez JST powinna mieć na celu aktywowanie ludzi do pracy. Poprzez użycie różnorodnego instrumentarium w walce z bezrobociem ma możliwość ograniczenia zjawiska niewypłacalności gospodarstw domowych. JST powinny podejmować działania na rzecz mikroprzedsiębiorczości i samozatrudnienia, a także dysponować formami uprzywilejowanego zatrudnienia dla osób wykluczonych finansowo, co umożliwiłoby szybszy powrót do życia w społeczeństwie. Prowadzona przez samorządy polityka socjalna dzięki możliwości dotarcia do osób na granicy ubóstwa powinna zawierać aspekty edukacyjne w zakresie zarządzania finansami osobistymi, co ma na celu naprawę finansów i przekształcenie niekorzystnej sytuacji finansowej w równowagę finansową.

JST mogą – a w niektórych województwach w kraju ma to miejsce – odgrywać ważną rolę, wspierając tworzenie regionalnych ośrodków doradztwa finansowego i podobnych im instytucji w celu przeciwdziałania zjawisku niewypłacalności w wielu wypadkach prowadzącego do wykluczenia społecznego. Konieczne wydaje się więc stworzenie sieci regionalnych ośrodków doradztwa finansowego. Na terenie Polski funkcjonuje ich kilka, np. w Gdyni, Katowicach, Warszawie i Krakowie. Ośrodki doradztwa finansowego powinny zajmować się m.in. takimi działaniami, jak: inicjowanie, prowadzenie i wspieranie działań na rzecz edukacji finansowej, ochrona konsumentów, pomoc konsumentom, promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy, rozwijanie kontaktów i współpracy pomiędzy społecznościami, promocja i organizacja wolontariatu, reintegracja społeczna i zawodowa, edukacja finansowa, prowadzenie działalności charytatyw-

nej. Ośrodki te powinny realizować swoje zadania m.in. poprzez: współpracę z organami administracji państwowej i samorządowej oraz krajowymi i zagranicznymi instytucjami, których cele zbieżne są z ich celami, pozaszkolne formy kształcenia, inicjowanie i organizowanie różnych form pomocy na rzecz instytucji kulturalnych, oświatowych i naukowych oraz instytucji, których celem jest krzewienie edukacji finansowej, arbitraż konsumencki, wspieranie instytucji przeciwdziałających społecznemu wykluczeniu, wspieranie finansowe dzieci i młodzieży w zdobywaniu wykształcenia w oparciu o wyodrębniony fundusz stypendialny.

Jednostki samorządu terytorialnego powinny w swojej strukturze posiadać podmioty, których rolą powinno być rozpoznanie symptomów zagrożenia niewypłacalnością i podjęcie konstruktywnych działań mogących uchronić od kryzysu finansowego w regionie. Sygnały zagrożenia niewypłacalnością gospodarstw domowych powinny dawać impuls jednostkom samorządu terytorialnego do wnikliwej obserwacji sytuacji finansowej gospodarstw w regionie. Pojawiające się trudności w funkcjonowaniu gospodarstw domowych, kumulując się, prowadzą do realizacji czarnego scenariusza, jakim jest niewypłacalność, która ma duże znaczenie dla zamożności ludności w regionie.

Oprócz działań profilaktycznych jednostki samorządu terytorialnego mogą i powinny prowadzić działania naprawcze. Zwane są one również sanacyjnymi. Występują w sytuacji, gdy wykryte zostaną sygnały wskazujące na pojawiające się zagrożenie niewypłacalnością. Ich celem jest powstrzymanie pogarszającej się sytuacji finansowej i likwidacja lub złagodzenie przyczyn niewypłacalności. Do działań naprawczych ze strony jednostek samorządu terytorialnego można zaliczyć wsparcie gospodarstw domowych w znalezieniu dodatkowego źródła dochodu, umożliwienie skorzystania z pomocy społecznej itp. Podstawowym warunkiem wyjścia z sytuacji zagrażającej niewypłacalności gospodarstw domowych jest możliwie najwcześniejsze uzyskanie informacji o zaistnieniu sygnałów zagrożeń oraz podjęcie decyzji o sposobach ich rozwiązania. Sygnały ostrzegawcze zagrożenia niewypłacalnością gospodarstw domowych powinny być ważne dla JST, które mogą je zidentyfikować w wyniku prowadzenia monitoringu bieżącej działalności gospodarstwa domowego. Odpowiednio szybka identyfikacja symptomów zagrożenia niewypłacalnością jest niezbędnym czynnikiem optymalizacji bieżących i strategicznych decyzji.

Jednostki samorządu terytorialnego mogą prowadzić działania z zakresu renowacji i rewitalizacji finansowej. Mają one odmienny charakter w stosunku

do działań przeciwdziałających procesowi niewypłacalności gospodarstw domowych. Są one poniekąd naprawcze, jednakże swoim zakresem obejmują szerszy zakres. Działania naprawcze służą do naprawy tego, co już zostało zepsute, i są działaniami niezmiernie trudnymi. Zgodnie z twierdzeniem *lepiej jest przeciwdziałać, niż leczyć* lub *lepiej jest przeciwdziałać, niż usuwać skutki*, bardziej zasadne wydaje się stosowanie działań prewencyjnych, jeśli jednak dojdzie do zjawiska niewypłacalności z powodu braku działań lub nieefektywnego stosowania metod przeciwdziałania, niezbędne są działania z zakresu renowacji i rewitalizacji. W tym celu może być pomocne wprowadzenie regulacji prawnych. Należy jednak odnotować, że regulacje prawne nie rozwiążą zjawiska niewypłacalności, a jedynie mogą pozwolić na złagodzenie skutków niewypłacalności. Działania rewitalizacji finansowej z jednej strony służą do naprawy sytuacji finansowej gospodarstw domowych w celu uzyskania stanu sprzed okresu niewypłacalności i do przywrócenia do życia bez „garbu zadłużenia”, z drugiej zaś strony mają na celu ożywienie zdegradowanych obszarów działalności gospodarstw domowych w celu znalezienia nowych możliwości w zakresie finansów osobistych i doprowadzenie do stanu, w którym obszary decyzji finansowych zmieniają swoje funkcje, zastosowanie, strukturę itp. Rewitalizacja finansowa jest zespołem działań mających doprowadzić do podwyższenia jakości życia. Rewitalizacja finansowa to połączenie działań prawnych, edukacyjnych i psychologicznych na rzecz rozwiązania finansowych problemów gospodarstw domowych. Stąd też działania w zakresie rewitalizacji finansowej można podzielić na trzy kategorie:

- a) działania rewitalizacyjne prawne w zakresie odbudowy kondycji finansowej gospodarstw domowych;
- b) działania rewitalizacyjne w zakresie edukacji finansowej gospodarstw domowych;
- c) działania rewitalizacyjne w zakresie wsparcia psychologicznego członków gospodarstwa domowego.

Takie działania mają z jednej strony pomagać naprawić kondycję finansową, a z drugiej strony przeciwdziałać kolejnym trudnościom finansowym. Podobnie jak zasiłek dla bezrobotnych nie likwiduje bezrobocia, tak też sama ustawa nie wpłynie na zmniejszenie zjawiska niewypłacalności, dlatego też konieczne są działania dodatkowe – edukacyjne – które powinny być przekazywane w pakiecie razem z możliwością skorzystania z ustawy o upadłości konsumenckiej. Uważa się, że duży potencjał jest również w ośrodkach academic-

kich, które prowadzą zajęcia dydaktyczne poświęcone finansom osobistym i są w stanie przygotować dobre programy szkoleń w tym zakresie. Akademicy z racji przygotowania dydaktycznego dysponują narzędziami i umiejętnościami, które mogą być przydatne do realizacji działań rewitalizacyjnych związanych z edukacją finansową. Działania szkoleniowe mogą być prowadzone fakultatywnie poprzez działania rewitalizacyjne w zakresie wsparcia psychologicznego gospodarstw domowych. Samo zjawisko niewypłacalności może odbić się na zdrowiu psychicznym jednostki, stąd też osoby zgłaszające zapotrzebowanie skorzystania z fachowego poradnictwa dla osób niewypłacalnych mogłyby skorzystać z pomocy psychologów.

Podsumowanie

Następstwa niewypłacalności gospodarstw domowych mogą być dotkliwe nie tylko dla nich samych, lecz także dla samorządów terytorialnych. Skutki niewypłacalności gospodarstw domowych wydają się znacznie poważniejsze niż skutki upadłości przedsiębiorstw, gdyż mają charakter wielowymiarowy, w tym głównie ekonomiczny i społeczny. Widoczna jest potrzeba wsparcia samorządu terytorialnego w walce z niewypłacalnością gospodarstw domowych. Jednostki samorządu terytorialnego w ramach swoich możliwości powinny wspierać działania prewencyjne, naprawcze, odbudowujące i rewitalizujące, przeciwdziałając rosnącej skali osób niewypłacalnych. Jednym z nich jest dbałość o edukację w zakresie zarządzania finansami w gospodarstwach domowych. Edukacja finansowa może wpłynąć na zmniejszenie skali wykluczenia społecznego i finansowego. Współpraca rządu, jednostek samorządu terytorialnego, środowisk finansowych, organizacji konsumenckich oraz środowisk akademickich zajmujących się tą problematyką naukowo mogłaby przyczynić się do stworzenia strategii przeciwdziałania niewypłacalności gospodarstw domowych w regionie. Rola samorządu terytorialnego we współpracy z wymienionymi instytucjami w zapobieganiu i zwalczaniu niewypłacalności gospodarstw domowych jest ważna, konieczna i potrzebna.

Literatura

Bazerman M.H., Watkins M.D., *Zagrożenia do przewidzenia. Jak wykrywać oznaki kryzysów w firmie i gospodarce*, Helion, Warszawa 2006.

-
- Gurgul S., *Prawo upadłościowe i naprawcze z komentarzem*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- International Institute for Labour Studies i UNDP, „Problemy Polityki Społecznej” 2003, nr 5.
- Korol T., Prusak B., *Upadłość przedsiębiorstwa a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, CeDeWu, Warszawa 2005.
- Landes D., *Bogactwo i nędza narodów*, Muza, Warszawa 2005.
- Świecka B., *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin 2009.
- Understanding social exclusion*, Center for Analysis of Social Exclusion 2002, w: R. Szarfember, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne 2005/2006*, www.ips.uw.edu.pl.

LOCAL GOVERNMENTS ROLE IN HOUSEHOLD INSOLVENCIES PREVENTION AND TREATMENT

Summary

This article aims to depict the role of local governments in prevention of household insolvencies phenomenon. Results of household insolvency seem to be much more serious than results of enterprise insolvency, due to their multidimensional nature; mostly economical and social. One of them is a financial exclusion phenomenon, increasing the risk of job search migration, as well as illegal job practices. Insolvent people looking for a way to avoid paying taxes, with a feeling of lack of financial stabilization more often are victims of sicknesses, addictions and mental disorders, which is without a doubt closely reflected in expenses of health care services and a state. The other result of insolvency are conditioned reactions of children, who after witnessing incompetence and lack of development perspectives, acquire so called learned incompetence syndrome leading to erratic behavior. Due to countless negative implications, local government units within their capabilities should undertake actions and counteracting the rising scale of insolvent people. One of those is a care for education in a field of finance management in households. Financial education might lead to decrease in the scale of social and financial exclusion. In the process of household insolvencies prevention and treatment, the role of local governments is important, essential and necessary.

Translated by Marta Zdanowska